

PAPER DETAILS

TITLE: $\pm$ DXr Enklitiginin Odaklayici Islevi

AUTHORS: Ilhan Ince

PAGES: 291-302

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3588865>

±DXr Enklitiğinin Odaklayıcı İşlevi

The Highlighting Function of the ±DXr Enclitic

İlhan Ince

Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul / Türkiye

e-posta kml_ilhanince@outlook.com

orcid 0000-0002-7335-696X

doi 10.54316/dilarastirmalari.1402445

Atıf

Citation
Ince, İlhan (2024).
±DXr Enklitiğinin Odaklayıcı
İşlevi. *Dil Araştırmaları*, 34:
291-302.

Başvuru

Submitted
09.12.2023

Revizyon

Revised
22.01.2024

Kabul

Accepted
28.02.2024

Çevrimiçi Yayın

Published Online
31.05.2024

Bu makale en az iki hakem
tarafından incelenmiş ve
makalede intihal bulunma-
dığı teyit edilmiştir.

This article has been
reviewed by at least two
referees and confirmed to be
free of plagiarism.

ÖZ

Bu makalede, *Bütün adayı bir kuş civıltısıdır alır* (FSKAB, 83), *Bir patırdıdır gidiyor* (SK II, 549), *İşte bir kazadır oldu* (K, 156), *Yine bir gülmedir tutturdular* (KT, 95) gibi cümlelerde kullanılan ve bir kiplik işaretleyicisi olarak ele aldığımız ±DXr enklitiğinin “odaklayıcılık” işlevi üzerinde durulmaktadır. Odaklayıcı ±DXr enklitiği ilk defa 19. yüzyılda tanıklanır. Önceki çalışmalarda bu işlevdeki kullanımlarla ilgili olarak enklitiğin cümle kurduğu, öznen veya nesne üzerine gelebildiği, bazı eylemlerle anlamsal yönden ilişki kurduğu ve eklendiği unsuru vurguladığı dile getirilmiştir. Bu makalede odaklayıcı işlevdeki ±DXr enklitiğinin bu tür kullanımları yapısal ve anlamsal yönden incelenmekte ve bu tür cümlelerde ±DXr enklitiğinden sonra gelen eylemler ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: klitik, enklitik, odaklayıcılık, kiplik parçacığı, koşaç, ek-eylem

ABSTRACT

In this article, we focus on the “highlighting” function of the ±DXr enclitic, which we consider as a modal marker and used in sentences such as *Bütün adayı bir kuş civıltısıdır alır* (FSKAB, 83), *Bir patırdıdır gidiyor* (SK II, 549), *İşte bir kazadır oldu* (K, 156), *Yine bir gülmedir tutturdular* (KT, 95). The highlighting marker ±DXr enclitic was first witnessed in the 19th century. Regarding the uses in this function in previous studies, it has been stated that the ±DXr enclitic forms sentences, can added to subject or object, establishes a semantic relationship with some verbs and emphasizes the added element. In this article, such uses of the ±DXr enclitic in the highlighting function is being examined structurally and semantically and verbs that come after the ±DXr enclitic in such sentences is being tried to find out.

Keywords: clitic, enclitic, highlighting, modality particle, copula, substantive verb, predicative verb

EXTENDED ABSTRACT

Considering the historical development of the Turkish language, the *turur* > $\pm DXr$ evolution that we encounter is considered “the best example of enclitic formation” by Schütz (2014: 252).

The aim of this study is to determine the highlighting function of the $\pm DXr$ enclitic, which we consider as a modality marker and the features encountered in such uses. In addition, a list of verbs used with the highlighting $\pm DXr$ enclitic, usually in the predicate role, is compiled.

The $\pm DXr$ enclitic, which Johanson (2021: 776) draws attention to the functions of “presumptive, confirmative and focus marker” and “temporal clitic”, has functional roles such as various modal meanings, especially certainty and probability, aspectual values and focus in Turkey Turkish. In addition, this enclitic which is also found in analytic morphemes in historical and modern Turkic dialects, can be associated with the tense category and can also be witnessed as an auxiliary verb.

This study focuses only on the highlighting function of this enclitic. As far as we can determine, the $\pm DXr$ enclitic in the highlighting function was first witnessed in the 19th century. The highlighting $\pm DXr$ morpheme, seen in sentences such as *Nışandan sonra köyün içine bir dedikodudur yayıldı* (IM, 90), *Kayalardan, kıyılardan bir ateştir çağlar* (SA, 462), *Öteden bir dumandır söktü* (ŞM, 16), has been analyzed syntactically and functionally in previous studies. Researchers who develop syntactic analyses indicate that the $\pm DXr$ morpheme seen in these examples can be on the subject or object, while researchers who take a functional approach generally focus on the emphasizing function. Some researchers consider the $\pm DXr$ enclitic found in expressions such as “iki gündür” and “bir fırtınadır kop-” in the same category, but we think that the $\pm DXr$ enclitic in the first expression is an aspect marker (İnce 2022: 48).

In this article, a research was conducted on the category in which the highlighting $\pm DXr$ enclitic should be evaluated and whether the phrases to which this enclitic was added should be considered as a sentence or a sentence element. According to this research, the $\pm DXr$ enclitic in the highlighting function is a modality marker.

In this study, the synchronic approach is used. Grammar books and articles on the subject were reviewed and relevant data were collected. Researchers’ opinions were categorized in various aspects: (1) approaches that evaluate the phrases to which the $\pm DXr$ enclitic is added as sentences, (2) approaches that evaluate the phrases to which the $\pm DXr$ enclitic is attached as sentence elements, (3) approaches that establish a relationship between the phrases to which the $\pm DXr$ enclitic is attached and the predicate, (4) approaches that discuss with the focusing and highlighting functions of the $\pm DXr$ enclitic. Then, a list of verbs with the meaning of state transition or continuity was prepared: *açıl-, al-, at-, başla-, belir-, bit-, boşan-, çağla-, çarp-, çık-, çök-, dolaş-, dön-, düş-, gel-, git-, havalan-, işit-, işle-, kapla-, kaptır-, kop-, kurul-, ol-, sar-, sök-, tuttur-, uza-, yayıl-, et-, istikbal et-, boşan-*.

The following conclusions were reached in this study: (1) sentences in which the $\pm DXr$ enclitic is used in the highlighting function are verbal sentences, (2) in such sentences, the morpheme “bir” usually occurs at the beginning of the word or phrase to which the $\pm DXr$ enclitic is added, (3) the word or phrase to which the $\pm DXr$ enclitic is attached can function as subject or object in a sentence, (4) in such sentences, removing the $\pm DXr$ enclitic from the sentence generally doesn’t cause any incomprehension, (5) the $\pm DXr$ enclitic can be added to nominal words and deverbal nouns when used in the highlighting function, (6) it is seen that in expressions where the verb “tuttur-” is used as a predicate, the structures “bir... $\pm DXr$ ” and “diye” can be used interchangeably and in this case, the $\pm DXr$ enclitic can be added to noun words.

0. Giriş

Klitik terimi, “Sözcüğü andıran ancak yapısal olarak, özellikle sesbilimsel özellikleri bakımından, bağımlı biçimbirim gibi başka birime bağlı olan ve tek başına kullanılamayan biçim.” (İmer vd. 2019: 55) şeklinde tanımlanır.¹ Klitikler; bağımsız morfeimlerden bağımlı morfeimlere doğru gelişim gösterirken her iki türün çeşitli özelliklerini bünyesinde taşıyan ancak belirgin özellikleriyle bunlardan ayrılan, söze eklenerek dilin farklı alt kategorileriyle ilişki kurabilen ve birçok anlamın taşıyıcısı işlevindeki morfosentaktik parçacıklardır (İnce 2022: VII). Klitiklerin oluşumu, bağımsız morfeimlerden bağımlı morfeimlere doğru bir gelişim seyri izlediğinden içinde Kuznetsov’un (1997: 193) “bitişim teorisi” adıyla sunduğu ve morfoetimolojinin temel yöntemlerinden biri olarak karşımıza çıkan bir süreç barındırır. Bu süreç içinde bağımsız morfeimlerden bağımlı morfeimlere doğru bir gelişim gösteren klitikler, sözcük ile ek arasında çeşitli özellikler sergiler, ağırlayıcılarıyla² genellikle fonolojik ve prozodik yönden bir bağımlılık ilişkisi kurar ve bu da “cliticization”³ (klitikleşme) denilen olgunun varlığını gündeme getirir.

Bir dilde yaşanan klitikleşme süreçlerinin tespit edilmesi, dilin dinamik doğasını tüm yönleriyle görünür kılmakla birlikte dil alt sistemleri arasındaki sınırların net bir ayrımının yetkin bir biçimde yapılamayacağına yönelik de açık bir kanıt sunar⁴ ve fonolojik, morfolojik ve sentaktik düzlemde çeşitli parçacık ve eklerin rolleri hakkında detaylı çözümlemeler geliştirmemize imkân verir. Özellikle Türkçenin bir karakteristiği olarak karşımıza çıkan enklitikleşme,⁵ aynı dil evresinde hem parçacık hem de ek şeklinde kullanılabilen klitiklerin varlığını gündeme getirmekle birlikte bu klitiklerin sınıflandırılmasında da çeşitli zorluklar ortaya çıkarır. Johanson (2021: 433), enklitikleşme süreçlerini şu şekilde açıklar: *leksikal element* > *enclitic particle* > *enclitic suffix* > *non-enclitic suffix*. Enklitikleşme süreci, bünyesinde iki ara süreç barındırır: bağımsız bir morfeimden enklitik parçacığa geçiş ve enklitiğin tamamen ekleşmesi. Bu iki ara süreç, birbirinden keskin bir sınırla ayrılamaz.

Bu makalede Eski Türkçedeki *turur* yapısından gelişen ±DXr morfemi, çeşitli araştırmaların (Deny 2012: 321; Kornfilt 1997: 437; Erdal 2000: 42-44; Göksel ve Kerslake 2005: 100; Baydar 2012: 37; Schütz 2014: 252; Koca 2018: 138; Johanson 2021: 434; İnce 2022: 40 vb.) tespit ettiği üzere bir enklitik olarak ele alınmakta ve bu enklitiğin *Bütün adayı bir kuş civıltısıdır alır* gibi cümlelerde

¹ Klitik teriminin “kavramsal ve kuramsal çerçeve”si için bk. Koca 2018b.

² Ercilasun (2008: 41), “host” terimine karşılık “ağırlayıcı” terimini önermektedir.

³ bk. Spencer 1997: 350.

⁴ Erdem (2016: 249, 252), dilin alt kategorileri olan fonoloji, morfoloji ve sentaks alanlarında “ikili ayrımlarla işlenen konular”ın “devamlılık ilişkisi” çerçevesinde açıklanabileceğini ve enklitiklerin de bu çerçevede ele alınabileceğini dile getirmektedir.

⁵ Enklitik, “sözcüğe benzeyen ancak bir sözcüde tek başına bulunmayan, yapısal olarak tümce içinde bulunması kendinden önce gelen sözcüğe bağlı olan biçim.” (İmer vd. 2019: 33) olarak tanımlanmaktadır.

görülen “odaklayıcı” [“as a highlighting⁶ element” (Erdal 2000: 43; Johanson 2021: 776)] işlevdeki kullanımı incelenmektedir.⁷

1. $\pm DXr$ Enklitiği

Türk dilinin tarihî gelişimi göz önüne alındığında karşımıza çıkan *turur* > $\pm DXr$ evrimi, Schütz (2014: 252) tarafından “enklitik oluşumunun en iyi örneği” sayılır. Bu enklitikleşme süreci, morfemin bünyesinde anlamsal ve işlevsel bir çeşitlenmenin de gerçekleşmesini beraberinde getirerek Johanson’un (2021: 776) “presumptive, confirmative and focus marker” (varsayım, kuvvetlendirme ve odaklama işaretleyicisi) ve “temporal clitic” (zamansal klitik) şeklinde ifade ettiği gibi Türkiye Türkçesinde başta kesinlik ve ihtimal olmak üzere çeşitli kiplik anlamlar, görünüş değerleri ve odaklama gibi bazı işlevsel rollerin ortaya çıkmasını sağlar. Bunun yanında tarihî ve modern Türk lehçelerinde analitik morfeimler içinde bulunan $\pm DXr$ enklitiğinin zaman kategorisi ile ilişkili olduğu ve yardımcı eylem olarak kullanıldığı da görülür. $\pm DXr$ enklitiğinin işlevsel ve anlamsal yelpazesi, Türk dillerinde geniş bir yayılım alanına sahiptir. Bu durum, enklitiğin işlevleriyle ilgili olarak farklı kategorilerin varlığını gündeme getirir ve dil sistemi içindeki yerini belirlemede ve bu enklitiği işlevsel olarak tanımlamada çeşitli zorluklar ortaya çıkarır.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla odaklayıcı işlevdeki $\pm DXr$ enklitiği, ilk defa 19. yüzyılda tanınlanır: *Mevsim şubat mahı olmağla sabahtan hava pek güzel ve açık olduğu hâlde öğleden sonra birdenbire bozularak gayet acı bir rüzgârla bardaktan boşanırcasına bir yağmurdur boşandı* (Ahmet Midhat Efendi 1884-1885: 50); *Bir yağmurdur boşandı* (Fikret 1896: 369); *Çarşıdan geçerken dükkânlarda, kahvehanelerde bir “ejderha” sözüdür gidiyordu* (Gürpınar 1899: 363) vb.

1.1. $\pm DXr$ Enklitiğinin Odaklayıcı İşlevde Kullanımı ile İlgili Yapılan Çeşitli İncelemeler

$\pm DXr$ enklitiğinin “odaklayıcı” adını verdiğimiz işlevi üzerine yapılan incelemeler, genellikle sentaktik ve işlevsel yönden değerlendirmeler içerir. Bu enklitiğin eklendiği öbekleri cümle, kalıplaşmış ifade biçiminde değerlendirenler olduğu gibi bu öbeklerde yargının bulunmamasından hareketle çeşitli kipsel anlamlar tespit eden araştırmacılar da vardır. Bazı araştırmacıların $\pm DXr$ enklitiğinin eklendiği öbek ile cümlenin yüklemi arasındaki ilişkiye dikkat çektikleri görülür ve araştırmamızın bir amacı da bu enklitikle birlikte kullanılan ve genellikle yüklem işlevindeki bu eylemleri tespit edebilmektir.

⁶ Brown ve Miller (2013: 174), “focus particle” (odaklayıcı parçacık) başlığı altında ele aldıkları yapıların farklı bileşenleri vurguladığını belirtirken “highlighting” terimini kullanır. Bu makalede $\pm DXr$ klitiğinin ele aldığımız işlevi, “odaklayıcı” terimi ile ifade edilmektedir.

⁷ Bu makalede $\pm DXr$ enklitiğinin sadece odaklayıcı işlevi üzerinde durulmaktadır. $\pm DXr$ klitiğinin çeşitli işlevleri için bk.: İnce 2022: 142-156.

1.1.1. ±DXr Enklitiğinin Eklendiği Öbekleri Cümle Olarak Değerlendiren Yaklaşımlar

Bu öbekleri ad soylu yükleme sahip bir cümle olarak ele alan Deny (2012: 715), ad cümlelerini incelerken üçüncü kişi bildirme eki saydığı ±DXr ve ±DXr_{lar} biçimlerinin yazı dilinde konuşma diline kıyasla daha fazla kullanıldığını belirtir. Doğan (2013: 239), *Herif ağaçta iken bir iniltidir işitir* vb. yapıdaki cümlelerin “iç içe birleşik cümle” olarak ele alınabileceğini ve bu cümlelerin “ki’si düşmüş birleşik cümle” olarak adlandırılması gerektiğini belirtir. Özmen’in (2016: 189), “Yardımcı Cümlesi Özne Görevinde Olan İç İçe Birleşik Cümle” başlığı altında ele aldığı örnekler içinde konumuzla ilgili olarak *Can kuşudur gelip düştü tene/Bir yuvadır kuruldu çerden çöpten/Günlerden bir gün/Can kuşudur havalandı içimden* (DKD, 30) dizeleri de yer alır ve bu örnekte birinci, ikinci ve dördüncü dizelerde ±DXr’ın yardımcı cümlesi özne görevinde olan birleşik cümleler oluşturabildiğine dikkat çekilir. ±DXr enklitiğinin odaklayıcılık işlevinde kullanıldığı cümlelerde ki bağlacının enklitikten hemen sonra konumlandığı örnekler de bulunur ve bu örnekler, kanımızca daha eskicidir: *Bugün şu saatte vâkıf olunca en büyük mahzuniyeti işte bu anda hâsıl ederek gözlerinden bir seldir ki boşandı* (YBM, 231) vb.

Yukarıdaki cümlelerde görüldüğü üzere enklitiğin eklendiği öbekler, bir cümle görünümünde olsa da kanaatimizce yargı bildirmez ve bu yüzden bir cümle niteliği taşımaz. Ancak enklitiğin yüklemleştirici özelliği ve odaklayıcı işlevinin oldukça yeni bir kullanım olması göz önüne alındığında Türkiye Türkçesinde karşılaşılan bu öbekler, Johanson’un (2021: 776) dikkat çektiği gibi İngilizce “ayrık tümce”lerde⁸ görülen vurgulamayı veya odaklamayı anımsatabilir.

1.1.2. ±DXr Enklitiğinin Eklendiği Öbekleri Cümle Ögesi Olarak Ele Alan Yaklaşımlar

Bazı araştırmacıların ±DXr enklitiğinin odaklayıcı işlevde kullanımına yönelik söz dizimsel bir yaklaşım bazılarının ise işlevsel çözümlemeler geliştirdikleri görülür. Söz dizimsel bir yaklaşımla inceleme yapan araştırmacılar aynı zamanda çeşitli işlevsel özellikler belirler. Söz dizimsel yaklaşımlar, inceleme sırasında enklitiğin hangi cümle ögesi üzerinde olduğunu tespit etmek bakımından önemli olmasının yanında konuşur veya göndericinin enklitik sayesinde cümlelerin hangi ögesini vurgulamak veya odak hâline getirmek istediğini işaretlemesi bakımından da dikkat çeker. Bu enklitiği, salt söz dizimsel bir incelemenin konusu hâline getiren araştırmacıların bazen zarf tümleçleri üzerinde görülen ve enklitiğin görünüş kategorisiyle ilişkili olduğunu düşündüğümüz (İnce 2022: 148) *İki gündür hava 20 derece* (TÖLEM, 27) gibi kullanımlarını da benzer bir doğrultuda ele aldıkları görülür ve bu araştırmacılar, ±DXr enklitiğinin özne, nesne ve zarf tümleci üzerinde olabileceğini belirtir. Ancak odaklayıcı işlevdeki ±DXr enklitiğinin eklendiği ad soylu sözcük veya eylemsinin sadece eylem cümlelerinde bulunabildiği ve bu eylem cümlelerindeki yüklemle enklitiğin

⁸ *Ayrık tümce* (cleft sentence), “Tek bir tümceciğin iki eylemli, iki ayrı bölüme ayrılması sonucu oluşan yapı.” biçiminde tanımlanır (İmer vd. 2019: 37).

eklendiği özne veya nesne görevindeki sözcük veya sözcük öbeği arasında anlamsal yönden bir tamamlanmanın var olduğu görülmekteyken cümle içindeki zarf tümlecine eklenen $\pm DXr$ enklitiğinin hem ad hem de eylem cümlelerinde bulunabildiği gözlenir ve yüklemle zarf tümleci arasında seçiciliğe dayalı bir ilişkinin bulunmadığı anlaşılır.

$\pm DXr$ enklitiğinin her zaman yüklem üzerinde bulunmak zorunda olmadığını, yüklem dışında da çeşitli unsurlara eklenerek “osobuyu predikativnuyu formu (svoeobraznoe vvodnoye predlojenie)” [özel yargısal (predikatif) bir şekli (kendine özgü bir ara tümceyi)] oluşturabildiğini belirten Kononov (1956: 389-390); ekin cümle içerisinde özne, belirteç tümleci, belirten ve tümleç üzerine geldiği çeşitli örnekler sıralar.⁹ Ancak Kononov’un “Obstoyatel’sstvo (Belirteç Tümleci) + $\pm DXr$ ” başlığında ele aldığı *Bugün buradan üçüncü defadır böyle yarı koşarak geçiyordu* (KY, 97) cümlesinde bizce görünüş kategorisiyle ilişkili olan $\pm DXr$ enklitiği mevcuttur ve bu cümleler odaklayıcı işlevdeki $\pm DXr$ enklitiğinden farklı olarak ad cümlelerinde de bulunabilir. Bunun yanında Kononov’un “Opredeleniye (Belirten) + $\pm DXr$ ” başlığında ele aldığı *Karadır kaşları, sürmeli değil* (G, 33) ifadesinde bulunan $\pm DXr$, aslında yüklem üzerindedir ve kiplik anlamlar barındırmasının yanında yüklemleştirici niteliğe sahiptir. Dolayısıyla Kononov’un sadece şu başlıkları konumuzla ilişkilidir: “Podlejšaşçeye (Özne) + $\pm DXr$ ” (*Sonra bir efkârdır geldi başıma* vb.) ve “Dopolneniye (Tümleç) + $\pm DXr$ ” (*Bir haltur ettim*).

Enklitiğin cümle içerisinde hangi öge üzerinde bulunduğu meselesinin ele alındığı incelemeler, işlevinin belirlenmeye çalışıldığı incelemelerden daha fazladır. Emre (1945: 286), “anlatımın özne olması” başlığı altında içinde $\pm DXr$ enklitiğini barındıran çeşitli cümle örnekleri sunar. Bu enklitiği bir “bildirme koşacı” olarak nitelendiren Hatiboğlu (1972: 120, 122), “bir” sözcüğü ile kalıplaşarak aslında bir cümle yapısında olan bazı + DXr eki almış yüklemelerin başka bir cümle içerisinde özne olabildiğini dile getirir. Şimşek (1987: 90), “bildirme koşacı” olarak nitelendirdiği $\pm DXr$ morfeminin “bir” sözcüğü ile kurulmuş “önadtakımı” yapılarına eklenerek “tümce görünüşlü kalıplaşmış anlatımlar” biçiminde cümlelerin öznesi olabildiğini ve bu tür öznelerde “aşırılık” anlamının bulunduğunu belirtir. Koç (1993: 159), özneleri yapı bakımından sınıflandırır ve “-dır Ekiyle Özne” başlığı altında *Bir kızılca kıyamettir koptu* gibi örnekler verir. Atabay ve diğerleri (2003: 35-36), “bildirme koşacı” olarak nitelendirdikleri $\pm DXr$ parçacığının özneyi pekiştirmek amaçlı kullanılabildiğini ve bu kullanımlarda genellikle “bir” sözcüğünün kalıplaştığını¹⁰ dile getirir. Torun (2006: 116); $\pm DXr$ ’ın “bir” sıfatıyla tamlama oluşturacak şekilde cümle içinde özne ve nesne unsurlarının bünyesinde bulunabildiğini, bu tür kullanımlarda özne ve nesnenin “abartı, pekiştirme, kuvvetlendirme” anlamları kazandığını ve bu

⁹ “Özel yargısal (predikatif) bir şekli (kendine özgü bir ara tümceyi)” ve “özne, belirteç tümleci, belirten ve tümleç” ifadeleri ve terimleri, Özlem Deniz Yılmaz (kişisel iletişim: 28 Mart 2023) tarafından Türkçeye aktarılmıştır.

¹⁰ Ediskun (1999: 189) ise sadece *bir* sözcüğünün değil aynı zamanda incelediğimiz türden cümlelerdeki enklitiğin eklendiği unsurları da “-dir ile oluşmuş kalıp-sözler” olarak nitelendirir.

kullanımların sayısının az olmasından dolayı dil bilgisi kitaplarında genellikle aynı örneklerle karşılaşıldığını belirtir ve çeşitli kaynaklardan aldığı örnek cümleleri söz dizimsel ve anlamsal yönden inceleyerek sunar. Göksel ve Kerslake (2005: 81), bir cümlede özne veya nesne işlevindeki “indefinite noun phrase” (belirsizlik bildiren *bir* + ad öbeği) sonrası eklenen ±DXr parçacığının belirtilen olayı vurguladığına dikkat çeker.

1.1.3. ±DXr Enklitiğinin Eklendiği Öbeklerle Yüklem Arasında İlişki Kuran Yaklaşımlar

±DXr enklitiğinin yukarıda bahsedildiği gibi kalıplaşmış ifadeler oluşturması dışında yüklemle ±DXr almış sözcük öbeği arasındaki ilişkiye dikkat çeken Gencan (1979: 359-361); bu parçacığın özne üzerinde olabildiğini, “... bir boşanıştır boşanır.” ifadesindeki gibi aynı eylem kökünün tekrarlı bir şekilde kullanımında “aşırılık ve sürerlik” anlamlarının gözlendiğini, “Bir ağlamadır tutturdu.” gibi cümlelerde ise başka köklerle de bu yapıların kurulabildiğini aktarır. Gencan’ın kiplik ve görünüş kategorisinde değerlendirilebilecek “aşırılık ve sürerlik” terimleri, “odaklayıcı” işlevdeki ±DXr enklitiğinin bazı yüklemle birlikte kullanıldığında farklı anlamlar doğurabilme yeteneği ile ilgilidir. Söz gelimi *tuttur-* yüklemi ile kurulan cümlelerde ±DXr enklitiğini alan nesne, ad veya ad-eylem olabilir ve bu durumda öznenin sürekli bir şekilde bu adı dillendirdiği, bu adın kesintili veya kesintisiz bir şekilde süreklilik ihtiva ettiği, konuşurun burada hem sürekliliği hem de odaklayıcılığı göstermeyi amaçladığı ve *tuttur-* yüklemi ile ±DXr enklitiğini alan öbek arasındaki ilişkinin diğer eylemlere göre daha ileri bir düzeye taşındığı anlaşılr. *O da, karısı da, bir modernizmdir tutturmuşlar* (TUD) cümlesinde öznelerin süreklilik ihtiva edecek bir şekilde “modernizm” sözcüğünü dillendirdikleri bilgisine ulaşılır ve bu örneklerde *bir ...±DXr* yapılarının yerine *diye* zarf-fiilinin de getirilebildiği görülür (*O da, karısı da, modernizm diye tutturmuşlar*).

±DXr’ın özel kullanımlarının olduğunu belirten ve dört ana başlık altında incelenebileceğini dile getiren Schaik’e (2020: 299) göre durumların ve görüngülerin aniden meydana gelmesini veya bunların süresi ve yoğunluğunu ifade etmek için kullanılan ±DXr, genellikle *bir*’den sonra gelen ad veya eylemler ve “transition of state” (durum değişimi) ifade eden “almak, başlamak, gitmek, tutturmak, kopmak, çökmek, dolmak” gibi eylemlerle kullanılır.

O zaman Rüştü Bey kanepeye çöktü; bir ağlamadır tutturdu (BS, 223-224) ve *Yine bir gülmedir tutturdular* (KT, 95) gibi cümlelerde ad-eylemlere eklenen ±DXr enklitiği; hem bir süreklilik hem de odaklayıcılık özellikleri gösterir. “+DXr *git-~tuttur-*” yapılarının sınırlar arasılık görünüşü bildirdiğini savunan Doğan (2018: 144-145, 151-152); ±DXr yapısını alan unsurların yüklemleştirildiğini, “bir” sözcüğü sayesinde bu unsurların sıfat tamlaması hâline geldiğini, bu öbeklerin cümle içerisinde özne veya nesne olmasına bağlı olarak farklı yüklemlemlerle kullanılabildiğini ve buna göre *git-* eyleminin ±DXr ekini alan özne ile, *tuttur-* eyleminin ise ±DXr ekini alan nesne ile birlik içerisinde olduğunu dile getirir ve bu yapılarda “hayıflanma, korku” gibi kiplik anlamlar da bulunabildiğini tespit eder. Doğan’ın (2018: 151) aktardığı üzere *git-* eyleminin yüklem olduğu

durumlarda $\pm DXr$ ekinin düşürülememesi, bu kullanımların dil bilgiselleştiğinin göstergesidir.

1.1.4. $\pm DXr$ Enklitiğinin Vurgulayıcı ve Odaklayıcı İşlevini Ele Alan Yaklaşımlar

$\pm DXr$ enklitiğinin odaklayıcı veya vurgulayıcı özelliğinden bahseden Erdal (2000: 43), bu enklitiğin *Bir gürültüdür koptu* cümlesinde olduğu gibi bir “highlighting element” (vurgulayıcı unsur) işlevi taşıdığını dile getirir ve edat gibi görevler üstlenemediğini ve epistemik parçacık işlevinde kullanılabildiğini de hatırlatır. Erdal’ın, söz konusu enklitiğin cümle içindeki bileşenlerle girdiği yapısal ilişkilere değil bildirişimde göndericinin odaklama ve vurgulama işlevine dikkat çektiği ve bunun yanında yaptığı klitik sınıflandırmasında işlevsel bir ayrım gözettiği anlaşılır.¹¹

İşlevsel sözcükleri ele aldığı bölümde parçacıkların ve enklitiklerin ayırt edilebilmesinin güçlüğüne de değinerek “Particles” alt başlığında çeşitli odaklama parçacıklarına yer veren ve “presumptive, confirmative, and focus marker” (Varsayım, kuvvetlendirme ve odaklama işaretleyicisi) olarak nitelendirdiği $\pm DXr$ enklitiğinin *Bir fırtınadır koptu* cümlesindeki gibi kullanımlarını “highlighting element” (odaklayıcı/vurgulayıcı unsur) olarak değerlendiren Johanson (2021: 776), bu cümlelerin İngilizcedeki “focusing cleft sentences” yapılarını hatırlattığını da ekler.

Underhill (1985: 208-209), $\pm DXr$ morfeminin odaklayıcı veya vurgulayıcı işlevde kullanımına değinme de belirteç olarak kullanıldığı *Ahmet üç haftadır hasta, Bir senedir bunu kullanıyorum* gibi örneklerde ekin bağlı olduğu unsurun vurgulandığından söz eder. Kanaatimizce bu örneklerde vurgulama bulunmaz, başlangıç noktası belirli veya belirsiz olan bir durum veya eylemin sürekli veya kesik aralıklarla süregeldiği ve genellikle konuşma anında da devam ettiği bildirilmek istenir ki bu kullanımlar, İnce’nin (2022: 148) aktardığı üzere enklitiğin bir görünüş işaretleyicisi olarak kullanıldığının göstergesidir.

$\pm DXr$ ekinin ad soylu sözcükleri yüklemleştirme, kesinlik, beklenti, tahmin bildirme ve zarf yapma görevlerinin bulunduğunu belirten Korkmaz (2019: 639-642, 770), *-mA* ad-eylem eki almış bir eylemsinin ardından gelen $\pm DXr$ ekinin, kendisinden sonra gelen çekimli fiille bir anlam ilişkisi kurduğunu, *-mA* ve $\pm DXr$ eklerini alan eylemsinin “kılış tarzının sürekli olduğunu ve arka arkaya kullanılabildiğini” aktarır.

Yukarıda belirtilen yaklaşımlar dışında Özalan (2014: 55), bu yapının *Bir haftadır Suadiye’de idik* şeklinde genellikle zaman ifadelerinin üzerine eklenmesini “cevheri ek fiil” kategorisinde değerlendirirken *Odada bir kahkahadır koptu* gibi cümlelerde bulunan $\pm DXr$ ekinin ise cevheri ek fiil dışında tutulması gerektiğini ve hâl kategorisinde değerlendirilebileceğini belirtir.

¹¹ Erdal (2000: 45-47); klitikleri sınıflandırdıktan sonra *selectivity, gapping, morphophonemics, closure, deletion, ordering* ve *stress* başlıkları altında klitiklere özgü çeşitli özellikler sıralar.

2. ±DXr Enklitiğinden Sonra Gelen ve Durum Geçişi veya Süreklilik Sağlayan Eylem Listesi

açıl- ... denizlerde yelkenler açılır, lale bahçelerinde mahbubeler dolaşır, sofralar kurulur; saz ve söz, meyve ney, işve ve cilve, bir saadet devridir açılırdı (TŞ, 94).

al- Bütün adayı bir kuş civıltısıdır alır (FSKAB, 83).

al- yürü- Bunun üzerinedir ki, Tahran halkında başta bulunanlara karşı bir hoşnutsuzluk ve kaynaşmadır alıp yürüdü (ZD, 277).

at- Laf olsun diye bir sözdür attım (İÖMM, 339).

başla- İki parti arasında şiddetli bir çarpışmadır başladı (YD, 66).

belir- Ondan sonra bir hastane fobisidir belirdi (TUD).

bit- O gün öğleye kadar sokakta bir telaştı bitti (S, 74).

boşan- Bugün şu saatte vâkıf olunca en büyük mahzuniyeti işte bu anda hâsıl ederek gözlerinden bir seldir ki boşandı (YBM, 231).

çağla- Kayalardan, kıyılardan bir ateştir çağlar (SA, 462).

çarp- Derken, ta karşıkı caddeden bir otomobil ve motosiklet gürültüsüdür kulaklarımıza çarptı (ZD, 5-6).

çık- Bir kıyruhlu lafıdır çıktı (KYABİ, 49).

çok- Bir ağırlıktır çöktüyordu üzerime ve ne diyeceğimi bilemiyordum (V, 33).

dolaş- Bir dedikodudur dolaşıyor (Koç 1996: 378, 467).

dön- Ortada bir “talih” sözüdür dönüyor (TG, 374)...

düş- Kesildikten sonra erkeğin yüreğine bir ateştir düşüyor (N, 351).

gel- Can kuşudur gelip düştü tene (DKD, 30).

git- Bir patırtıdır gidiyor (SK II, 549).

havalan- Günlerden bir gün/Can kuşudur havalandı içimden (DKD, 30).

işit- Herif ağaçta iken bir iniltidir, işitir (SA, 235).

işle- Bir halttır işledim (KM, 361).

kapla- Fakat, gün geldi, bu sinirsiz büyük askerin karargâhını bir dehşettir kapladı (TŞ, 182).

kaptır- Bir efkârdır kaptırmış kendisini (İM, 40).

kop- Fakat bir sabah yıkıcılar omuzlarında kazma kürekleriyle medresenin önünde görününce içeride bir isyandır kopuverdi (YG, 70).

kurul- Bir yuvadır kuruldu çerden çöpten (DKD, 30).

ol- İşte bir kazadır oldu (K, 156).

sar- Dilekçeler Müdürünü bir ümitsizliktir sardı; mahzun gözlerle deniz seyrine daldı (KTEK, 588).

sök- Öteden bir dumandır söktü (ŞM, 16).

tuttur- Âlemi gençliğe inandırmak için bastonunu kaldırım taşları üzerinde zıplatarak bir “dandini beyim” yürüyüşüdür tutturdu (T, 109).

Ana kız bir kavgadır tutturuyorlar (EŞ, 84).

Aramızda kösedir, ak ağadır diye bir iddiadır tutturduk (CP, 105).

Bir “el” lakırdısıdır tutturmuş gidiyorsunuz (EŞ, 79).

uza- Bir yılan hikâyesidir uzadı gitti (Emre 1945: 286).

yayıl- Nişandan sonra köyün içine bir dedikodudur yayıldı (İM, 90).

Yardımcı Eylemler

et- Karısını aldatmış, peki bir halttır etmiş lakin büyük bir marifet gibi bunu müftehirane âleme bağırmakta mana var mı? (GBYDSÖ, 33).

Birleşik Eylemler

istikbal et- *Aşınca vâhayı bir kumdur etti*
istikbâl (SA, 434)!

boşan- ... *Hüsniye, biçare kadını teessür*
içinde boğup şaşırtmak için bir
boşanıştır boşanır (BK, 146)

Aynı Eylem Kök veya Gövdesine
Sahip Eylemsi ve Yükleme
Oluşturulan İkili Kullanımlar

3. Sonuç

$\pm DXr$ enklitiğinin odaklayıcı işlevde kullanılmasında yapısal ve anlamsal incelemelerle şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1. $\pm DXr$ enklitiğinin odaklayıcı işlevde kullanıldığı cümleler birer eylem cümlesidir. Bu cümlelerdeki yüklem işlevindeki eylemlerin başlangıç [*kop(maya başla)-*, *havalan(maya başla)-* vb.] ve bitiş [*ol-* vb.] dönüşümlüler ve dönüşümsüzler [*git(meye devam et)-* vb.] olmak üzere her üç kılınış türünde olabildiği ve süreklilik bildiren dönüşümsüz eylemlerin genellikle *-(X)yor(du)* (*Bir çılgıktır kopuyor*; *Bir curcunadır gidiyordu* vb.) ile çekimlendiği görülür.¹² Başlangıç dönüşümlü eylemler bir durum geçişi yaratırken dönüşümsüzler, süreklilik anlamının ortaya çıkmasını sağlar. Bu kılınışsal özelliğe sahip eylemler, görünüş ve zaman işaretleyicileri ile karmaşık bir ilişki içindedir. Bu cümlelerde bağımsız anlama sahip eylemler (*çök-*, *havalan-* vb.) de yardımcı eylemler (*et-* vb.) de kullanılabilir.
2. Bu tür cümlelerde enklitiğin bağlı olduğu sözcük ya da sözcük öbeğinden önce çoğunlukla *bir* parçacığının geldiği görülür: *bir fırtınadır kop-*, *bir telaştır tuttur-* vb.
3. $\pm DXr$ enklitiğinin eklendiği sözcük ya da sözcük öbeği, cümle içinde özne (***Bir fırtınadır koptu***) veya nesne (***Bir halttır ettim***) işlevinde olabilir. $\pm DXr$ enklitiğinin odaklayıcı işlevde kullanıldığı cümlelerde enklitiğin eklendiği sözcük ya da sözcük öbeği herhangi bir şahıs işaretleyicisi ve hâl eki almaz.
4. Bu tür cümlelerde enklitiğin cümleden çıkarılması genellikle bir anlaşılmazlık doğurmaz: *Bir fırtına(dır) koptu*; *Bir yılan hikâyesi(dir) uzadı gitti*; *Bir alkış(tır) koptu* vb.
5. $\pm DXr$ enklitiği odaklayıcı işlevde kullanıldığında ad soylu sözcüklere (*fırtınadır*; *telaştır*; *kitaptır* vb.) ve eylemsilere (*ağlamaktır* vb.) eklenebilir.
7. *tuttur-* eyleminin yüklem olarak kullanıldığı ve $\pm DXr$ enklitiğinin hiçbir seçiciliğe bürünmeden her tür ad soylu sözcüğe eklenebildiği anlatımlarda (*Bir kitaptır tutturdu*; *Bir bilgisayardır tutturdu*; *Bir oyuncaktır tutturmuş*; *Bir oyundur tutturdu* vb.) *bir* ... $\pm DXr$ ve *diye* yapılarının birbirinin yerine kullanılabildiği gözlenir (*Bir kitaptır tutturdu/Kitap diye tutturdu*), bu tür

¹² Kılınış kategorisi için bk.: Johanson, Lars (2016). *Türkçede Görünüş* (Çev. Nurettin Demir). Ankara: Grafiker.

cümlelerde sözü geçen adın birden fazla dillendirildiği ve böylece bir süreklilik kazandığı anlaşılır. Ancak enklitiğin eklendiği sözcük bir eylemsi olursa bu kuralın geçerli olmadığı gözlenir: *Yine bir gülmedir tutturdular* (KT, 95) vb. Bunun temel nedeni, bu tür cümlelerde ad veya eylemsilere eklenen ±DXr enklitiğinin süreklilik bildirmesi ve sürekliliğin adlarda söylem sürekliliği, eylemsilerde ise süreç sürekliliği ortaya çıkarmasıdır.

4. Kısaltmalar

- BK: GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (2021). *Billur Kalp* (Haz. Memduha Küçükkaya). Ankara: TDK.
 BS: KARAY, Refik Halid (2014). *Bugünün Saraylısı*. İstanbul: İnkılâp.
 CP: GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (2021). *Can Pazarı* (Haz. Hatice Yasemin Yıldırım, Yasemin Bulut). Ankara: TDK.
 DKD: EYÜBOĞLU, Bedri Rahmi (1974). *Dol Karabakır Dol*. Ankara: Bilgi.
 EŞ: GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (2021). *Evlere Şenlik, Kaynanam Nasıl Kudurdu* (Haz. Çiğdem Usta, Aysun Kanmaz, Emre Türkmen). Ankara: TDK.
 FSKAB: KEMAL, Yaşar (2008). *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana (Bir Ada Hikayesi 1)*. İstanbul: YKY.
 G: ELÇİN, Şükrü (1987). *Gevheri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
 GBYDSÖ: GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (2021). *Gönül Bir Yel Değirmenidir Seveda Öğütür* (Haz. Asiye Figen Kalkan). Ankara: TDK.
 İM: KEMAL, Yaşar (2008). *İnce Memed 1*. İstanbul: YKY.
 İÖMM: GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (2022). *İnsan Önce Maymun muydu* (Haz. Erhan Kıvanç). Ankara: TDK.
 K: ALİ, Sabahattin (2000). *Bütün Öyküleri I (Değirmen, Kağrı, Ses)*. İstanbul: YKY.
 KM: GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (2022). *Kokotlar Mektebi* (Haz. Hamdi Üngör). Ankara: TDK.
 KT: NESİN, Aziz (1967). *Kazan Töreni*. İstanbul: Tekin.
 KTEK: KARAY, Refik Halid (2009). *Kadınlar Tekkesi*. İstanbul: İnkılâp.
 KY: ALİ, Sabahattin (1937). *Kuyucaklı Yusuf*. İstanbul: Varlık.
 KYABİ: GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (2021). *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç* (Haz. Arzu Öztürk, Erhan Kıvanç). Ankara: TDK.
 N: KARAY, Refik Halid (2009). *Nilgün*. İstanbul: İnkılâp.
 S: KUDRET, Cevdet (1974). *Sokak*. İstanbul.
 SA: ERSÖY, Mehmed Akif (2008). *Safahat* (Neşre Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
 SK II: CANSEVER, Edip (2011). *Sonrası Kalır II*. İstanbul: YKY.
 ŞM: RASİM, Ahmet (2005). *Şehir Mektupları*. İstanbul: Karanfil.
 T: GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (2021). *Toraman* (Haz. Gülşen Özçamkan Ayaz, Pelin Seçkin, Seda Uysal Bozaslan). Ankara: TDK.
 TG: GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (2022). *Tutuşmuş Gönüller* (Pınar Vursun). Ankara: TDK.
 TÖLEM: ERBİL, Leylâ (1995). *Tezer Özlü'den Leylâ Erbil'e Mektuplar* (Haz. Leylâ Erbil). İstanbul: YKY.
 TŞ: KARAY, Refik Halid (2009). *Tanrı'ya Şikâyet*. İstanbul: İnkılâp.
 TUD: Türkçe Ulusal Derlemi. Aksan, Y. et al. (2012). *Construction of the Turkish National Corpus (TNC). In Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012)*. İstanbul. Erişim adresi: <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html>.
 V: YÜCEL, Tahsin (1975). *Vatandaş*. Ankara: Bilgi.
 YBM: AHMET MİDHAT EFENDİ (2021). *Yeryüzünde Bir Melek*. Ankara: TDK.
 YD: GÜNTEKİN, Reşat Nuri (2002). *Yaprak Dökümü*. İstanbul: İnkılâp.
 YG: GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1970). *Yeşil Gece*. İstanbul.
 ZD: KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (1955). *Zoraki Diplomat*. İstanbul: İnkılâp.

5. Kaynakça

- AHMET MİDHAT EFENDİ (1884-1885). *Cinli Han* (Haz. Necat Birinci). Ankara 2018: TDK.
 ATABAY, Neşe; ÖZEL, Sevgi; ÇAM, Ayfer (2003). *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*. İstanbul - Ankara - İzmir - Adana: Papatya.
 BAYDAR, Turgut (2012). “+Dİr Bildirme Eki Üzerine”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 32: 37-54.

- BROWN, Keith; MILLER, Jim (2013). *The Cambridge Dictionary of Linguistics*. New York: Cambridge University.
- DENY, Jean (2012). *Türk Dil Bilgisi* (Çev. Ali Ulvi Elöve; Günümüz Türkçesine Uyarlayan: Ahmet Benzer). İstanbul: Kabalıcı.
- DOĞAN, Enfel (2013). “Zarf Tümleçleri ‘-Dir Bildirme Ekli Bir Kelime veya Kelime Grubu Olan’ Cümlelerin Yapısı Üzerine”, *Journal of Turkish Studies*, 8/9: 233-240.
- DOĞAN, Talip (2018). “+D_{Xr} git- ~ tuttur- Yapıları Üzerine”. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 24: 141-154.
- EDİSKUN, Haydar (1999). *Türk Dilbilgisi, Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi* (6. basım). İstanbul: Remzi.
- EMRE, Ahmet Cevat (1945). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2008). “La Enklitiği ve Türkçede Bir “Pekiştirme Enklitiği” Teorisi”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, 2: 35-56.
- ERDAL, Marcel (2000). “Clitics in Turkish”. *Studies on Turkish and Turkic Languages, Proceedings of the Ninth International Conference on Turkish Linguistics*. Lincoln College, Oxford. August 12-14, 1998 (Edt. Aslı Göksel ve Celia Kerslake). Wiesbaden.
- ERDEM, Mevlüt (2016). “Dilbilgisi Konularında Devamlılık İlişkisi”, *Journal of Turkish Studies*, 11/10: 243-254.
- FİKRET, Tevfik (1896). *Valideleri Vefat Etmişti (Dil ve Edebiyat Yazıları, Haz. İsmail Parlatur)*. Ankara 2019: TDK.
- GENCAN, Tahir Nejat (1979). *Dilbilgisi* (gözden geçirilmiş IV. Baskı). Ankara: TDK.
- GÖKSEL, Aslı; KERSLAKE, Celia (2005). *Turkish: Comprehensive Grammar*. London and New York: Routledge.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (1899). *Metres* (Haz. Kadriye Satman Çallı). Ankara 2022: TDK.
- HALPERN, Aaron; ZWICKY, Arnold M. (1996). *Approaching Second, Second Position Clitics and Related Phenomena*. California: CSLI.
- HATİBOĞLU, Vecihe (1972). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: TDK.
- İMER, Kâmile; KOCAMAN, Ahmet; ÖZSOY, A. Sumru (2019). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- İNCE, İlhan (2022). *Türkiye Türkçesinde Morfosentaktik Araçlar: Klitikler*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- JOHANSON, Lars (2016). *Türkçede Görünüş* (Çev. Nurettin Demir). Ankara: Grafiker.
- JOHANSON, Lars (2021). *Turkic*. Cambridge: Cambridge University.
- KOCA, Selcen (2018a). *Tarihi Türk Lehçelerinde Klitikler (8-15. Yüzyıl)*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KOCA, Selcen (2018b). “Klitik Kavramı ve Türkçede Klitikler-I”. *Dil Araştırmaları* 23: 299-315.
- KOÇ, Nurettin (1993). *Dilbilgisi 7*. İstanbul: İnkılâp.
- KOÇ, Nurettin (1996). *Yeni Dilbilgisi*. İstanbul: İnkılâp.
- KONONOV, A. N. (1956). *Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka*. Moskva-Leningrad: İzdatel'stvo Akademii Nauk CCCR.
- KORKMAZ, Zeynep (2019). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* (6. baskı). Ankara: TDK.
- KORNfilt, Jaklin (1997). *Turkish*. London and New York: Routledge.
- KÜNOS, Ignác (1905). *Oszmán-Török Nyelvkönyv (Nyelvtan, Szótár, Olvásmanyok)*. Budapest: A Keleti Kereskedelmi Akadémia Kiadása.
- KUZNETSOV, Petro İ. (1995). “Türkiye Türkçesinin Morfoetimolojisine Dair”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 43: 193-262.
- ÖZALAN, Uluhan (2014). *Türk Dilinde Cevheri Ek Fiil*. Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- ÖZMEN, Mehmet (2016). *Türkçenin Sözdizimi*. Adana: Karahan.
- SCHAAIK, Gerjan van (2020). *Turkish Grammar (Oxford Linguistics)*. Oxford: Oxford University.
- SCHÜTZ, Edmund (2014). “Kıpçak Dillerindeki Ön Ses D- Üzerine Düşünceler” (Remarks on Initial D- in Kipchak Languages) (Çev. Musa Salan), *Dil Araştırmaları*, 15: 245-257.
- SPENCER, Andrew (1997). *Morphological Theory, An Introduction to Word Structure in Generative Grammar*. Oxford/Malden: Blackwell.
- ŞİMŞEK, Rasim (1987). *Örneklerle Türkçe Sözdizimi: Tümceler, Belirtme Öbekleri, Çözümleme*. Trabzon: Kuzey Gazetecilik Matbaacılık.
- TORUN, Yeter (2006). “+D_{Ir}, +D_{Ur} Bildirme Ekiyle Oluşturulan Bazı Yapıların Cümledeki Kullanımları Üzerine”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 51: 111-122.
- UNDERHILL, Robert (1985). *Turkish Grammar* (4. baskı). Cambridge, Massachusetts and London: The MIT.